

І. О. Дегтярьова,

к. держ. упр., докторант кафедри регіонального управління, місцевого самоврядування та управління містом НАДУ

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ РЕГІОНУ: СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ У СИСТЕМІ МЕХАНІЗМІВ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ

Визначено сутність і ключові ознаки механізмів управління конкурентоспроможністю регіону, їх взаємозв'язок з іншими механізмами управління державою. З'ясовано відмінності механізмів управління регіональним розвитком та механізмів управління регіональною конкурентоспроможністю.

Ключові слова: механізм, механізм управління, механізми управління державою, державні механізми управління регіональним розвитком, механізми управління конкурентоспроможністю регіонів, комплексний механізм управління конкурентоспроможністю регіону

Концепція регіональної конкурентоспроможності сьогодні стала дуже популярною у світі. У сучасних умовах прискорення глобалізаційних процесів завдання підвищення конкурентоспроможності регіонів є складним, але стратегічно важливим для всіх регіонів. Проте без обґрунтування відповідних механізмів, визначення їх сутності та ключових ознак, а також взаємозв'язку з іншими механізмами управління конкретної держави, вона може залишитись нереалізованою і перетворитись на концепцію-хімеру.

На сьогодні в науці «Державне управління» досить розробленою є проблема механізмів державного управління, їй присвятили свої роботи вітчизняні й зарубіжні вчені Г. Атаманчук, В. Бакуменко, В. Князев, В. Коломийчук, О. Коротич, О. Оболенський, Г. Одінцова, Н. Нижник та ін. Механізми регіонального розвитку досліджували О. Амосов, В. Вакуленко, О. Васильєва, З. Варналій, М. Долішній, О. Ігнатенко, В. Куйбіда, А. Павлюк. Науковцями запропоновано власні підходи до визначення сутності механізмів державного і регіонального управління, здійснено відповідні класифікації, обґрунтовано напрями удосконалення механізмів стимулювання регіонального розвитку та ін. Водночас проблема механізмів управління конкурентоспроможністю регіонів є ще мало розробленою і

носить фрагментарний характер. Як результат, досить складно визначити, які з механізмів управління регіональним розвитком можуть називатись механізмами управління регіональною конкурентоспроможністю. У свою чергу, неоднозначне розуміння їх сутності негативно позначається на процесах планування регіонального розвитку, а отже й функціонування регіонів.

Метою статті є визначення сутності поняття «механізми управління конкурентоспроможністю регіону», його ключових ознак, а також з'ясування взаємозв'язку з іншими механізмами управління державою і регіональним розвитком зокрема.

Відомо, що у загальному розумінні «механізм» – це внутрішня будова, система чого-небудь [1, с. 665]. Також під ним розуміють послідовність станів, процесів, які визначають собою які-небудь дії, явища, або систему, пристрій, який визначає порядок якого-небудь виду діяльності [4, с. 401]. «Механізм управління» – це вже більш конкретизований термін, який по суті відображає спосіб приведення об'єкта управління до певного бажаного стану [3, с. 65].

О. Федорчак усі механізми управління поділяє на три типи:

– *механізми-знаряддя* (інструменти);

– *механізми-системи* (набір взаємопов'язаних елементів);

– *механізми-процедури* (послідовність певних перетворень) [6]. Слід зазначити, що будь-який механізм можна розглядати з цих трьох позицій, в залежності від того, з якою метою він розглядається.

Поняття «механізм державного управління» знайшло своє відображення у дуже багатьох працях, на сьогодні існують вже десятки різних його визначень, але не будемо їх перелічувати й аналізувати з огляду на розробленість цієї теми, зупинимось лише на найбільш принципових ознаках поняття, що є важливими для нашого дослідження. Так, наукові підходи щодо теоретичного визначення поняття «механізм державного управління» узагальнено в Енциклопедичному словнику з державного

управління, де вони визначаються як способи розв'язання суперечностей явища чи процесу в державному управлінні, послідовна реалізація дій, які базуються на основоположних принципах, цільовій орієнтації, функціональній діяльності з використанням відповідних їй форм і методів управління [2, с. 421].

Досить ґрунтовно проаналізовано підходи до розуміння поняття «механізм державного управління», а також визначено зміст механізмів управління державою та здійснено їх класифікацію у монографії О. Коротич [5]. На її думку, більш широким, ніж «механізм державного управління», є поняття «механізми управління державою», бо крім державних механізмів управління, через які реалізується державна влада, він охоплює низку недержавних механізмів управління державою, серед яких можна виділити, наприклад, самоврядні, партійні, конфесіональні, бізнесові та ін. механізми цілеспрямованого впливу на розвиток держави. У свою чергу, державні механізми управління поділяються на механізми державного управління та цільові державні механізми управління [Там же, с. 29–31].

Державні механізми управління регіональним розвитком – це правові, організаційні та економічні засоби, за допомогою яких здійснюється державний вплив на соціально-економічний розвиток регіонів.

До основних таких механізмів відносяться:

Загальні: законодавчо-нормативний; бюджетного регулювання; організаційно-кадрового забезпечення; прогнозування і програмування регіонального розвитку.

Спеціальні (цільові): стимулювання розвитку різних форм територіальної організації продуктивних сил - створення спеціальних економічних зон, кластерів, технопарків тощо; міжрегіональне і транскордонне співробітництво; формування інфраструктури; інші (залежно від визначених цілей).

На сьогодні в Україні державне управління регіональним розвитком здійснюється через такі законодавчо визначені основні механізми:

- Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 р.;
- Державна програма розвитку транскордонного співробітництва на 2011 – 2015 рр.;
- стратегії і програми розвитку регіонів;
- угоди щодо регіонального розвитку;
- програми подолання стану депресивності територій;
- загальнодержавна програма розвитку малих міст та відповідні заходи;
- галузеві цільові державні програми;
- бюджетного вирівнювання;
- спеціальний режим інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку;
- субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на виконання інвестиційних програм (проектів).

У світі для забезпечення регіонального розвитку, зокрема з метою підвищення конкурентоспроможності регіонів, застосовуються такі механізми управління:

- стратегії, програми та проекти регіонального розвитку;
- гранти і позики від центральної влади;
- контракти між різними рівнями влади, а також «горизонтальні»;
- територіальний маркетинг;
- міжрегіональна і міжмуніципальна співпраця;
- транскордонне співробітництво;
- державно-приватне партнерство.

Об'єктами, на які спрямовані ці механізми, насамперед, є спеціальні економічні зони, наукові парки, технопарки, кластери, територіальні інноваційні системи – мережеві структури, які за рахунок узгодження дій і взаємодоповнення збільшують потенціал їх учасників і таким чином підвищують конкурентоспроможність цих кооперованих економічних суб'єктів, а також регіонів, у яких вони розташовані.

Ключовими особливостями механізмів управління

конкурентоспроможністю регіонів є те, що вони реалізуються на принципах нового публічного менеджменту, партнерства і конкуренції не тільки у бізнес-середовищі, але й у механізмі держави, а також субсидіарності та доповнюваності.

Взаємозв'язок і відмінності механізмів управління регіональним розвитком та механізмів управління конкурентоспроможністю визначається, насамперед, їх походженням від відповідних наукових теорій, які мають різну сутність. Звідси, ключова відмінність цих механізмів полягає у відношенні більш загального – «розвиток» до більш конкретного – «конкурентоспроможність»; остання, у свою чергу, дозволяє об'єктивніше оцінювати цей розвиток. Так, розвиток характеризує зміну стану регіону за певний період часу, а конкурентоспроможність безпосередньо його стан, на певний момент часу.

Важливою методологічною відмінністю цих механізмів від механізмів регіонального розвитку, які застосовуються в Україні, є домінуючий фокус управлінського впливу на внутрішні і зовнішні чинники. Так, традиційно механізми регіонального розвитку мають більше внутрішньорегіональну спрямованість, а коли йдеться про механізми управління конкурентоспроможністю, то при їх формуванні слід у рівній мірі враховувати як внутрішній потенціал, так і вплив зовнішнього конкурентного середовища (таблиця).

Таблиця

Ключові відмінності традиційних механізмів управління регіональним розвитком в Україні та механізмів управління регіональною конкурентоспроможністю

<i>Завдання традиційних механізмів управління регіональним розвитком</i>	<i>Завдання механізмів управління регіональною конкурентоспроможністю</i>
Вирішення проблем розвитку регіону	Використання можливостей для розвитку регіону
Забезпечення позитивної динаміки розвитку сфер і галузей регіону	Забезпечення бажаного конкурентного стану сфер і галузей регіону
Реалізація соціально-економічного потенціалу регіону	Реалізація конкурентних переваг регіону

За традиційного підходу діагностуються проблеми розвитку регіону та здійснюється їх співвіднесення з відповідними ресурсами, а згідно концепції конкурентоспроможності виявляються усі можливості для розвитку, явні і латентні конкурентні переваги, джерела їх формування (внутрішні і зовнішні), максимальна кількість зацікавлених сторін і можливих напрямів використання (сценарний підхід), згідно синергетичного підходу.

Отже, державні механізми управління конкурентоспроможністю регіонів – це цільові державні заходи, важелі і способи управління регіональним розвитком, які мають на меті покращання конкурентного стану регіонів шляхом реалізації їх особливостей – конкурентних переваг.

Загальними механізмами цього типу є державні гранти і позики, контракти з регіонами, державні стратегії регіонального розвитку, цільові програми тощо; спеціальними є ті, які застосовуються стосовно певних регіонів, передусім для розвитку їх інфраструктури (наприклад, з метою формування інноваційних систем у регіонах, які мають високий науково-освітній потенціал і можуть бути центрами зростання держави). У будь-якому разі ці механізми спрямовані на забезпечення кращих результатів функціонування регіонів (у т.ч. у певних сферах і галузях), у порівнянні з іншими регіонами, шляхом використання їх ендogenous потенціалу.

Згідно з теорією регіональної конкурентоспроможності регіон діє як своєрідний економічний суб'єкт, який з метою покращання свого стану щодо інших регіонів застосовує інноваційні підходи – щоб перемогти у конкурентній боротьбі. Тому й механізми можуть стосуватись латентних чинників, використання яких може надати нових імпульсів у розвитку. Прагнучи їх реалізувати, регіон йде на певні ризики. Мінімізація негативного впливу від їх застосування забезпечується диверсифікацією, що досягається шляхом співробітництва у мережах співпраці, які є основою підвищення конкурентоспроможності регіону. Зміцнення міжсекторних і міжгалузевих зв'язків у регіоні забезпечують також популярні на сьогодні синергетичні ефекти. Отже, можна стверджувати, що завдання інтеграції має стратегічну

важливість для конкурентоспроможності регіону. Невипадковою інтеграція стала провідним принципом регіональної політики ЄС.

Якщо управління розвитком регіону зазвичай здійснюється прямим впливом на об'єкти управління, то в концепції конкурентоспроможності воно є більш опосередкованим – відповідні механізми управління будуть стосуватись більше координації та інтеграції суб'єктів регіонального розвитку. Таким чином, *механізми управління конкурентоспроможністю регіону* – це способи впливу органів публічної влади і недержавних структур усіх рівнів на розвиток певного регіону, які мають на меті покращання його конкурентного стану, у т.ч. шляхом підвищення конкурентоспроможності окремих суб'єктів чи їх об'єднань.

Ці механізми стосуються усіх суб'єктів регіонального розвитку, адже вживаючи заходи для підвищення власної конкурентоспроможності, зрештою вони впливають на конкурентоспроможність регіональної економіко-соціальної системи та відповідних її підсистем. У разі належного узгодження цих заходів зміцнюються і вдосконалюються соціально-економічні зв'язки в регіоні і забезпечується синергетичний ефект. Наприклад, створення бізнес-інкубаторів, технопарків, наукових парків, спеціальних економічних зон та ін. передбачає зацікавленість та участь органів публічної влади, бізнесу, науки, громадськості. Тому такою важливою для механізмів цього типу є співпраця.

В свою чергу, усі державні і недержавні механізми управління різних рівнів, які використовуються у регіоні з метою підвищення конкурентоспроможності регіону, становлять *комплексний механізм управління конкурентоспроможністю регіону*.

Основними елементами комплексного механізму управління конкурентоспроможністю регіону є такі:

– суб'єкти – носії інтересів щодо підвищення конкурентоспроможності регіону – органи державної влади усіх рівнів, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації, інвестори, населення,

навіть окремі особистості;

– об’єкти – насамперед, це конкурентні переваги, якими можуть бути будь-які особливості регіону, у т.ч. регіональні суб’єкти та відносини між ними;

– ресурси (у їх структурі все більшого значення повинна відігравати інформація – знання, кваліфікація, технології тощо);

– методи – сукупність узгоджених кроків і дій носіїв інтересів щодо підвищення конкурентоспроможності регіону для досягнення спільних цілей.

Зазначені механізми співвідносяться між собою як ціле і його частини, тобто механізми управління конкурентоспроможності регіону (державні і недержавні) забезпечують вирішення окремих питань щодо регіону у рамках комплексного механізму управління конкурентоспроможністю регіону.

З огляду на це взаємозв’язок механізмів управління конкурентоспроможністю регіону з іншими механізмами управління державою можна зобразити наступним чином (рисунок).

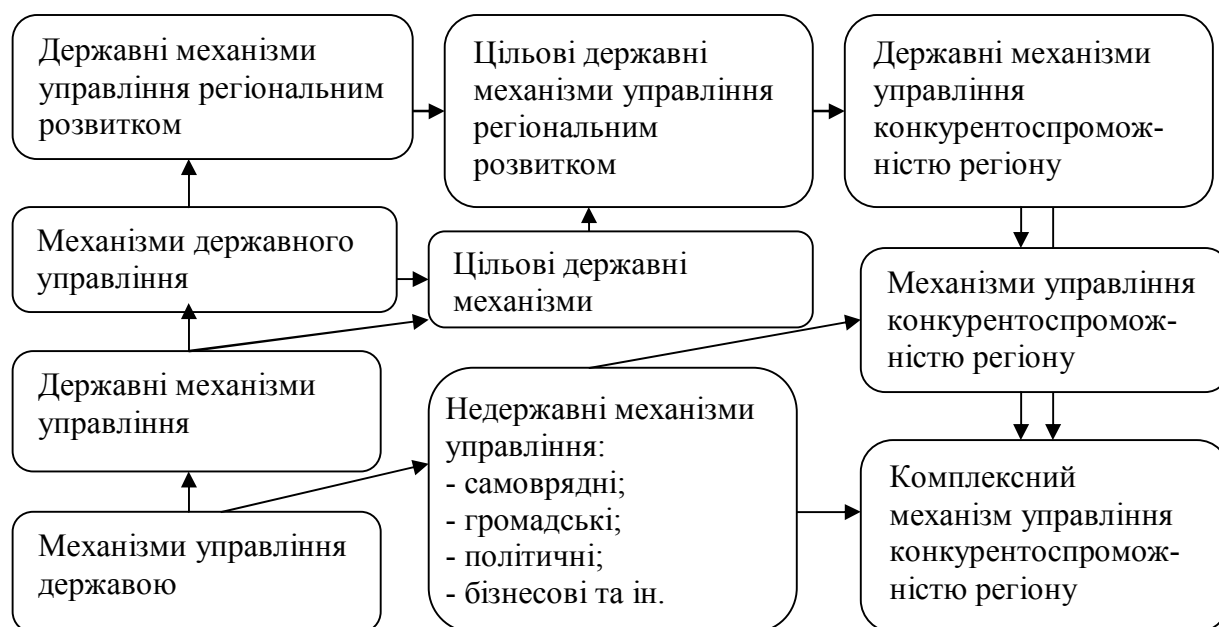

Рисунок. Взаємозв’язок механізмів управління конкурентоспроможністю регіону з іншими механізмами, пов’язаними з управлінням державою

Таким чином, механізми управління конкурентоспроможністю регіону – це організаційно-правові та економічні способи державних і недержавних суб'єктів щодо зміни конкурентного стану регіону шляхом використання його конкурентних переваг. Ключові ознаки цих механізмів полягають у тому, що вони:

- стимулюють розвиток конкуренції між органами публічної влади;
- передбачають заохочення ініціатив «знизу»;
- спрямовані на формування мережових економічних структур, «горизонтальну» і «вертикальну» кооперацію;
- формуються і реалізуються на засадах багаторівневого управління і державно-приватного партнерства;
- орієнтовані на реалізацію ендогенного потенціалу регіону поряд з використанням зовнішніх можливостей для його розвитку;
- враховують особливості регіону, відтак мають винятковий, ексклюзивний характер.

Державні механізми управління конкурентоспроможністю регіону відносяться до цільових державних механізмів управління регіональним розвитком. Їх метою є підвищення конкурентоспроможності держави, шляхом створення організаційно-правових умов для ефективного використання конкурентних переваг регіонів. Практично це досягається через державні позики, гранти, контракти з регіонами та програмні заходи щодо регіонального розвитку.

Усі механізми управління, що застосовуються у регіоні з метою підвищення його конкурентоспроможності, складають комплексний механізм управління конкурентоспроможністю регіону. Практична його реалізація відбувається шляхом формування і виконання регіональних стратегій, програм і проектів, у рамках яких узгоджуються інтереси та дії усіх її виконавців – державних і недержавних суб'єктів.

Перспективи подальших розвідок зумовлюються потребою моделювання механізмів управління конкурентоспроможністю регіонів

України, виходячи з тенденцій її регіонального розвитку та спроможності органів публічної влади застосовувати нові підходи у своїй діяльності.

Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.
3. Экономический и производственный потенциал административных и производственных систем : монография / под общей ред. О. Ф. Балацкого. – Сумы : ИТД «Университетская книга», 2006. – 973 с.
4. Краткий экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Ин-т новой экономики, 2001. – 1088 с.
5. *Коротич О. Б.* Державне управління регіональним розвитком України : [монографія] / О. Б. Коротич. – Х. : Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2006. – 220 с.
6. *Федорчак О. В.* Класифікація механізмів державного управління / О. В. Федорчак [Електронний ресурс] // Демократичне врядування : наук. вісн. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. – Вип. 1. – Режим доступу : <http://www.academy.lviv.ua>

***Dehtyarova I. O.* Mechanisms of administration competitiveness of region: essence and place in the system mechanisms of state.**

Defines essence and key signs of administrations mechanisms of regional competitiveness, their relationship with other mechanisms of states administration. Found out differences in mechanisms of regional development and mechanisms of administration competitiveness of regions.

Key words: Mechanism, mechanism of administration, mechanisms of states administration, states mechanisms of administration competitiveness of regions, complex mechanism of administration competitiveness of regions.

***Дегтярева И. А.* Механизмы управления конкурентоспособностью региона: сущность и место в системе механизмов управления государством.**

Аннотация. Определена сущность и ключевые признаки механизмов управления

конкурентоспособностью региона, их взаимосвязь с другими механизмами управления государством. Установлены различия механизмов управления региональным развитием и механизмов управления региональной конкурентоспособностью

Ключевые слова: механизм, механизм управления, механизмы управления государством, государственные механизмы управления региональным развитием, механизмы управления конкурентоспособностью региона, комплексный механизм управления конкурентоспособностью региона.

Дегтярьова І. О. Механізми управління конкурентоспроможністю регіону: сутність та місце у системі механізмів управління державою

Dehtyarova I. O. Mechanisms of administration competitiveness of region: essence and place in the system mechanisms of state

Дегтярева И. А. Механизмы управления конкурентоспособностью региона: сущность и место в системе механизмов управления государством